

POLITECHNIKA ŚLĄSKA W GLIWICACH
Wydział Architektury
Katedra Urbanistyki i Planowania Przestrzennego

mgr inż. arch. Karolina Szaton

UŻYTKOWANIE TYMCZASOWE W PROCESACH PRZEKSZTAŁCEŃ MIEJSKICH

Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem
dr hab. inż. arch. Szymona Opani, prof. PŚ

Gliwice 2020

Streszczenie

Obserwując architekturę i urbanistykę współczesnych miast, które są odbiciem kilku epok, naznaczonych historią, przekształconych, niejednokrotnie zrujnowanych i odbudowanych, możemy doświadczyć dwóch, wydawałoby się sprzecznych wrażeń – poczucia trwałości, ale także ulotności, nietrwałości formy. Tymczasowość, która być może kojarzona jest z zagrożeniem i brakiem stabilności, z przemijaniem wszystkiego co nas otacza, jest jednocześnie najbardziej naturalną cechą charakteryzującą nie tylko przestrzeń zbudowaną, ale przede wszystkim relacje człowieka z otoczeniem. Od wieków miejska przestrzeń wykorzystywana była przez mieszkańców do codziennych czynności – pracy, zabawy, sportu czy komunikacji. Sposób ‘użytkowania’ miasta przybierał zazwyczaj formę nietrwałą, zmienną i dynamiczną, i tak pozostało do dzisiaj. Wraz z postępującą globalizacją, rozwojem nowych technologii i transportu, zarysowały się jednak nowe wyzwania a modele wykorzystania przestrzeni uległy zmianie – pojawiła się konieczność działań elastycznych, zrównoważonych, dostosowanych do wzrastającego pędu życia i zmian, które wpisały się w XXI wiek. Struktury tymczasowe rozwinęły się i przekształciły, pojawiły się w przestrzeni w nowych okolicznościach, innych uwarunkowaniach, nietradycyjnych formach niosących nowe treści. Obecnie tymczasowe użytkowanie obejmuje przestrzenie i miejsca, które wcześniej przybierały jedynie stałą postać, wynikającą z realizacji projektów, wychodzących spod ręki projektanta-kreatora. Wzmocniła się rola włączenia społecznego w procesy planowania i kształtowania przestrzeni miejskich. Ewoluuował także sposób współpracy, obejmujący dzisiaj wiele podmiotów, powiązanych we współzależne sieci. Tymczasowość stała się cechą, która wykorzystywana jest do kreacji miejsc i może skutkować trwałym rezultatem przestrzennym. Struktura połączona z działaniem, w sposób tymczasowy wpływa na przestrzeń interwencji, natomiast w sposób długofalowy, zmienia otoczenie lub stabilizuje przekształcenia w miejscu działania. Jednocześnie, na podstawie badań i obserwacji praktyk użytkowania tymczasowego, można stwierdzić, że wiele realizowanych projektów, pomimo planowego stosowania, nie pozostawia po sobie żadnych implikacji. Tymczasowość w przestrzeni wytwarza ulotny potencjał, który pozostawiony sam-sobie, gaśnie. Wymierny rezultat przestrzenny wymaga świadomego działania w celu utrwalenia pozytywnych efektów, wzmocnienia i wykorzystania wygenerowanego potencjału. Efektywne stosowanie użytkowania tymczasowego stało się problemem badawczym i tematem dyskusji na polu nauki i praktyki. Potencjał został dostrzeżony przez projektantów, szukających alternatywnych możliwości kreacji, organizacje pozarządowe, realizujące programy włączające obywateli do planowania i zarządzania miejską przestrzenią, sektor prywatny, wykorzystujący działania przyciągające uwagę i zainteresowanie do realizacji własnych celów komercyjnych, a także przez władze miasta, które zyskały nowe narzędzie do wdrażania lokalnych i ponadlokalnych taktyk i strategii. Wiele współczesnych miast wykorzystuje tymczasowe użytkowanie do inicjowania, wspierania lub wdrażania przekształceń przestrzennych, jednak metody te, jak wskazują głosy krytyczne w dyskusji naukowej, wymagają doskonalenia w kontekście działania skutecznego i zgodnego z dobrem publicznym, a także wspierania miejskich strategii w sposób efektywny. Praca doktorska opiera się na tezie, że tymczasowe użytkowanie, które pozostawia trwałe rezultaty w przestrzeni, nie występuje jako odrębne, jednostkowe działanie, ale stanowi jeden z elementów procesu projektowania, organizowania i wdrażania przekształceń. Proces ten powinien być spójny, koordynowany i zarządzany, celowy i zorganizowany, a metody – dopasowane do uwarunkowań i lokalnych potencjałów. Komponentem, który można zaplanować, w tak nieuchwytej formie, jaką jest przestrzeń tymczasowa, jest sekwencja równoległych i współwystępujących działań, powiązanych ze sobą – tematyką, czasem, przestrzenią, wydarzeniami czy społecznością. W celu potwierdzenia tezy, przeprowadzono badania przypadków zagranicznych, w których tymczasowe użytkowanie odegrało kluczową rolę jako metoda kształtowania przestrzeni. Są to przypadki uznawane za modelowe pod względem organizacji, dla których rezultat interwencji jest obecnie możliwy do określenia. Realizacje przeanalizowano pod kątem występowania szerszego kontekstu procesu przekształceń, oraz w celu scharakteryzowania przebiegu tego procesu. Pogłębione badania wybranych przypadków, to jest: bulwaru pieszego Allen Street i Pike Street w Nowym Jorku, obszaru browaru Carlsberg w Kopenhadze, parku miejskiego na terenie byłego lotniska w Berlinie –

UŻYTKOWANIE TYMCZASOWE W PROCESACH PRZEKSZTAŁCEŃ MIEJSKICH

Tempelhofer Feld, oraz pustki miejskiej przy 100 Union Street w Londynie; dotyczyły praktyk, dla których, na podstawie badań, stwierdzono występowanie powiązanych, różnorodnych metod działania, których suma doprowadziła do trwałych miejskich przekształceń. Studium praktyk zagranicznych uzupełniono realizacjami, które pojawiły się w miastach polskich. Przypadki polskie zbadano pod kątem podobieństw i różnic, względem przypadków zagranicznych. Modele zagraniczne, przedstawione za pomocą autorskiej graficznej metody, okazały się wskazówką do bardziej efektywnego wykorzystania tymczasowego użytkowania w miastach polskich. Dla każdego z modeli wskazano bariery utrudniające wdrażanie planowanych działań, oraz określono okoliczności i uwarunkowania, które powinny zostać spełnione, aby metoda była adaptowalna w innych warunkach, między innymi w przestrzeni polskich miast.